

УДК 911.3 Черленяк І. І.,* Бондаренко В. М.,** Бережанський М. М.***

АНАЛІЗ ПРОГРАМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський союз представляє собою один з найбільш платоспроможних та інноваційних ринків світу. Він є орієнтиром для наслідування не лише для України, а і для багатьох провідних країн. Це пов'язане з тим, що інноваційність виробництва в Європейському союзі перевищує 75%. Саме тому, актуальним є аналіз досвіду інноваційного розвитку в країнах ЄС через призму стратегій інноваційного розвитку («Європа 2020» та «Горизонт 2020»), державних програм інноваційного розвитку в окремих країнах.

Ключові слова: глобальний індекс інновацій, інноваційний розвиток, програма інноваційного розвитку, інноваційна діяльність, кластерна програма.

The European Union is the one of the most innovative and solvent markets in the world. It is a guide to follow, not only for Ukraine but also for many leading countries. This is due to the fact that innovativeness of production in the EU more than 75%. Therefore, it is important to analyze the experience of innovation development in the EU countries in the light of the innovative strategies («Europe 2020» and «Horizon 2020»), state innovation development programs in some countries

Key words: global Innovation Index, innovation development, innovative development program, innovative activity, cluster program.

Европейский союз представляет собой один из наиболее платежеспособных и инновационных рынков мира. Он является ориентиром для подражания не только для Украины, но и для многих ведущих стран. Это связано с тем, что инновационность производства в Европейском союзе превышает 75%. Именно поэтому актуальным является анализ опыта инновационного развития в странах ЕС через призму стратегий инновационного развития («Европа 2020» и «Горизонт 2020»), государственных программ инновационного развития в странах ЕС.

Ключевые слова: глобальный индекс инноваций, инновационное развитие, программа инновационного развития, инновационная деятельность, кластерная программа.

* доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, завідувач кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту Державного вищого Навчального закладу «Ужгородський національний університет».

** кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України.

*** здобувач кафедри економіка підприємства, доцент кафедри фінансів Державного вищого Навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Постановка проблеми. На сьогодні Європа представляє собою один з найбільш платоспроможних та інноваційних ринків світу. Освоїти його намагається не лише Україна, а й багато провідних країн. Це пов'язане з тим, що інноваційність виробництва в Європейському союзі перевищує 75%. Отже Європейський союз представляє собою територію високоефективної інноваційної економіки [1]. У підтвердження цьому можна навести дані щодо рейтингу країн світу за Глобальним індексом інновацій. Так у 2013 р. провідні місця посіли саме країни Європейського союзу (Швейцарія (1 місце), Швеція (2 місце), Великобританія (3 місце) (табл. 1).

Таблиця 1.
Країни з найвищими рейтингами Глобального індексу інновацій – 2013
по групах країн за рівнем доходу [2, с. 19]

Країни з високим рівнем доходу (45 країн)		Країни з рівнем доходу вище середнього (40 країн)		Країни з рівнем доходу нижче середнього (36 країн)		Країни з низьким рівнем доходу (21 країна)	
Рейтинг	Країна	Рейтинг	Країна	Рейтинг	Країна	Рейтинг	Країна
1	Швейцарія	32	Малайзія	45	Молдова	89	Уганда
2	Швеція	33	Латвія	59	Вірменія	99	Кенія
3	Великобританія	35	Китай	66	Індія	101	Таджикистан
4	Нідерланди	39	Коста-Ріка	71	Україна	106	Малі
5	США	40	Литва	72	Монголія	110	Камбоджа
6	Фінляндія	41	Болгарія	73	Грузія	112	Руанда
7	Гонконг	44	Чорногорія	76	В'єтнам	116	Буркіна-Фасо
8	Сінгапур	46	Чилі	78	Генуя	117	Киргизстан
9	Данія	48	Румунія	85	Індонезія	119	Малаві
10	Ірландія	51	Македонія	87	Гватемала	121	Мозамбік

Враховуючи посилені інтеграційні процеси, які наразі відбуваються в Україні, можна передбачити, що майбутній шлях інноваційного розвитку національної економіки буде тісно пов'язаний з моделлю інноваційного розвитку Європейського союзу, яка передбачає не тільки тісне співтовариство у сфері НДДКР, а й інтегрування економік європейських країн [3, с. 170]. Це неминуче призведе до гармонізації вітчизняного законодавства в інноваційній сфері з міжнародними угодами і конвенціями у сфері договірно-правового поля міжнародної науково-технологічної кооперації зі стратегічно важливими партнерами. В цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз міжнародних стандартів, законодавства та програм інноваційного розвитку економічно розвинених країн Європейського союзу у галузі інноваційної діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемам формування та аналізу інноваційної політики Європейського союзу [4; 5; 6; 7; 8; 9], а також пропозиціям щодо її адаптації в умовах України [3; 10; 11] присвячена доволі значна кількість публікацій вітчизняних науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на це наразі відсутні комплексні дослідження, спрямовані на аналіз чинних програм інноваційного розвитку у країнах Європейського союзу.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є аналіз програм інноваційного розвитку у країнах Європейського союзу. Завдання статті: аналіз сучасних стратегій інноваційного розвитку Європейського союзу «Європа 2020» та «Горизонт 2020»; дослідження державних програм інноваційного розвитку в окремих країнах Європейського союзу.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні інноваційний розвиток Європейського союзу відбувається в рамках стратегії розвитку «Європа 2020», узгодженої у березні 2010 р. і формально схваленої на засіданні Європейської ради в Брюсселі.

Пріоритетами стратегії розвитку «Європа 2020» є [9, с. 118]:

- інтелектуальне зростання – розвиток економіки, що базується на знаннях;
- стале зростання – просування вперед до більш ресурсоефективної, екологічно чистої та конкурентоспроможної економіки;
- соціально-інтегроване зростання – сприяння економіці з високим рівнем зайнятості, що забезпечує соціальну і територіальну згуртованість.

Для вирішення цих задач в рамках стратегії «Європа 2020» висунуто сім головних ініціатив. Ініціативою, яка відповідає за наукову-технічну сферу Європейського союзу до 2020 р., є Інноваційний союз, покликаний на переорієнтацію політики досліджень та інновацій на основні виклики (зміна клімату, енергоефективність і ресурсна ефективність, охорона здоров'я, а також демографічні зміни); посилення всіх сполучних ланок в інноваційному ланцюжку; поліпшення рамкових умов і доступу до фінансування для НДДКР з метою перетворення новаторських ідей у виробу і послуги, які забезпечують зростання та зайнятість [9, с. 119].

З 1 січня 2014 р. також починається реалізація нової програми «Горизонт 2020», яка має об'єднати в собі усі рамочні програми Європейського союзу, присвячені науковим дослідженням та розробкам, конкурентоздатності та інноваціям, а також Європейський інститут інновацій і технологій.

В Інформаційному огляді нової рамкової програми Європейського союзу з науково-технологічного та інноваційного розвитку «Горизонт 2020» [12, с. 2] відзначено, що пріоритет буде віддано високоефективним технологіям: еко-, нано-, біо- та інфотехнологіям, які зосереджено на вирішення як соціальних, так і глобальних проблем. Також передбачається подолати перешкоди співпраці між:

- країнами за допомогою створення багатонаціональних консорціумів із залученням дослідників з усіх країн світу;
- різноманітними типами організацій, а саме університетами, науковими центрами, комерційними та приватними підприємствами, в тому числі малими та середніми, а також великими компаніями;
- різними дослідницькими дисциплінами; національними фінансовими фондами, що сприятиме розвитку циркуляції вчених, інформації, знань та технологій.

Також попри оновленні цілі та завдання, інноваційна політика Європейського союзу все ще передбачає, що витрати на дослідження та розробки будуть досягати рівня 3% від ВВП. При цьому 2/3 коштів має надходити з підприємницького сектору.

Наразі «... частка витрат на дослідження і розробки перевищила встановлену межу в 3% ВВП лише у двох країнах – Швеції (3,7%) і Фінляндії (3,5%); у трьох країнах вона наближається до цього рівня (Німеччина і Данія – 2,6%, Австрія – 2,5%), а в дев'яти державах (Болгарія, Греція, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Румунія, Словаччина) є критично низькою – менше 1% ВВП [9, с. 117]». В середньому по країнах Європейського союзу частка витрат на дослідження та розробки складає 2% ВВП [7, с. 3].

В цьому контексті, обираючи шлях до інтеграції з Європейським союзом, для українського суспільства актуальним є дослідження не лише його стратегічних ініціатив як

перспектив розвитку економіки України, а й досвіду окремих країн. Адже кожен з членів Євросоюзу має свою власну історію інноваційного розвитку, різні вихідні позиції (умови), різноманітні програми та інструменти стимулювання і, як наслідок, різні результати.

У табл. 2 наведено інформацію щодо державних програм інноваційного розвитку у Австрії, Великобританії, Іспанії, а у табл. 3 – у Нідерландах, Німеччині, Фінляндії, Франції, Швеції.

Таблиця 2.
Державні програми інноваційного розвитку Австрії, Великобританії, Іспанії [13]

Країна	Програма	Зміст програми
Австрія	The Austrian Research Promotion Agency	Програми спрямовані на фінансування інноваційних проектів
	The Austria Wirtschaftsservice Gesellschaft	
	Competence Centers for Excellent Technologies	Програма спрямована на створення центрів компетенції у наукоємних галузях
	Academia + Business (AplusB)	Програма спрямована на формування консорціумів з наукових та промислових компаній, підтримку нових високотехнологічних підприємств
	FHplus	Програма спрямована на створення центрів компетенції у вищій технічній школі
	Forderung von Grundung und Aufbau junger innovativer technologieorientierter Unternehmen	В рамках програми надається фінансова допомога для створення нових технологічних компаній
	Cooperation and Innovation	Програма спрямована на стимулювання інноваційної активності підприємств
Великобританія	Innovation Nation White Paper	Програма спрямована на створення найбільш сприятливих у світі умов для інноваційного бізнесу та державних послуг
	Small Business Research Initiative	Програма спрямована на фінансування на конкурсній основі критичних етапів розробки продукту
	Train to Gain	Програма допомагає роботодавцям визначити, якого рівня та з якої галузі спеціалісти їм потрібні
	Leadership and Management Program	Державна програма з підвищення кваліфікації директорів та менеджерів

Іспанія	Державна стратегія інновацій	Перший етап (2010-2015 рр.) – вирішення існуючих проблем з інноваційним розвитком у відповідності до наукових та економічних можливостей; Другий етап (2016-2020 рр.) – конвергенція з країнами-лідерами в інноваціях
	INNPLANTA	Створення та покращення інфраструктури технологічних парків та ВНЗ та сприяння трансферу технологій
	Програма підтримки та стимулювання діяльності в сфері досліджень, розробок та інновацій – Ingenio 2010	Активізація та об'єднання зусиль державних органів, приватних компаній, університетів та інших структур, які мають відношення дослідницької діяльності

Таблиця 3.

Державні програми інноваційного розвитку у Нідерландах, Німеччині, Фінляндії, Франції, Швеції [13]

Країна	Програма	Зміст програми
Нідерланди	Пункт перший – нанотехнології та вбудовані системи	Кластерна програма, місія якої полягає в реалізації потенціалу країни у напрямі створення екосистеми наноелектроніки світового рівня та створення академічної, промислової та інституціональної інфраструктури, яка здатна перевершити найкращі світові аналоги
Німеччина	Програма підвищення кваліфікації та консультування	Програма спрямована на надання учбово-методичної підтримки малим інноваційним підприємствам
	Програма приватно-державного партнерства у науково-дослідній сфері	Програма спрямована на стимулювання приватного сектору інвестувати у НДДКР
Фінляндія	The Centre Expertise Program	Програма спрямована на створення центрів управління інноваційними процесами та розвиток регіональної спеціалізації
	Фонд «Sitra»	Фонд спеціалізується на інвестиціях в біотехнології
Франція	Державний план стимулювання патентування винаходів вітчизняними підприємствами	План спрямований на скорочення диспропорцій між кількістю національних та іноземних заявників шляхом удосконалення патентної системи, зниження патентних мит та надання допомоги своїм компаніям при здійсненні патентної процедури
	Програма PME	Програма спрямована на стимулювання приватних інвестицій в науку, покращення взаємодії між учасниками інноваційного процесу та підтримка розвитку малих і середніх підприємств
Швеція	The Innovation Bridge	Програма спрямована на підтримку комерціалізації результатів наукових досліджень
	ALMI Business Partner	Програма спрямована на підтримку створення інноваційних компаній

З табл. 2 та табл. 3 видно, що державні програм інноваційного розвитку в окремих країнах Європейського союзу спрямовані на сприяння створенню науково-дослідних та інноваційних проєктів в окремих галузях економіки з можливістю використання державних інструментів фінансової підтримки.

В цілому можна виділити такі три типи державних програм інноваційного розвитку:

- державні технологічні або науково-дослідні програми;
- програми, спрямовані на комерціалізацію результатів;
- національні кластерні програми.

Найбільш розповсюдженими є державні технологічні або науково-дослідні програми. Вони «враховують життєвий цикл інновацій, розподіляючи час та ресурси між фундаментальними дослідженнями, навчанням науковців, прикладними науками, технологічним розвитком та стадіями комерціалізації [10, с. 25-26]». Окремі програми спрямовані на залучення державних коштів у спеціалізовані технологічні сфери, такі як нанотехнології, біоматеріали тощо, що обумовлено пріоритетами соціально-економічного розвитку держави.

Як правило, різноманітні програми країн Європейського союзу, які сприяють комерціалізації результатів інноваційної діяльності, спрямовані на підтримку створення нових малих інноваційних підприємств при науково-дослідних установах, а також створення нових бізнес напрямів або інших засобів для комерційного застосування результатів науково-дослідної діяльності [10]. Так само, як і з державними технологічними або науково-дослідними програмами, спрямованість програм з комерціалізації інновацій залежить від пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, до яких зокрема можуть бути віднесені відродження певних галузей національної промисловості, охорона здоров'я, безпека, зміни клімату тощо.

Щодо національних кластерних програм, то вони мають широке розповсюдження у країнах Європейського союзу та у більшості країн одна чи дві програми фінансуються державою [10, с. 25-26].

Висновки. Проведений аналіз програм інноваційного розвитку в окремих країнах Європейського союзу показав, що кожна країна обирає свій власний шлях інноваційного розвитку, виходячи зі слабких та сильних сторін національної економіки та пріоритетів її соціально-економічного розвитку. Проте слід зауважити, що для того, щоб мета та завдання, заявлені в будь-якій програмі, були ефективно досягнуті, уряд будь-якої країни має застосовувати спеціальні інструменти, спрямовані на стимулювання інноваційного розвитку країни.

Виходячи з цього, політика України щодо забезпечення інноваційного розвитку національної економіки має ґрунтуватися на багаторічному ефективному досвіді країн Європейського союзу та враховувати сучасні інституціональні особливості розвитку вітчизняної економіки та історичні передумови, успадковані за часів Радянського союзу.

Отже напрямом подальших досліджень є аналіз досвіду інноваційного розвитку окремих країн Європейського союзу в контексті інструментів інноваційної політики з метою їх подальшої адаптації для потреб економіки України. У якості аналізованих інструментів акцент має бути зроблений на фінансові інструменти, адже саме вони найбільш відповідальні щодо наміру Європейського союзу по досягненню витрат на НДДКР розміру 3% ВВП.

Список використаних джерел

1. Гайдуцкий П. Украина – ЕС: проблемы интеграции / П. Гайдуцкий [Электронный ресурс]. – Материалы сайта «Зеркало недели. Украина», 2013. – Режим доступа: <http://gazeta.zn.ua/international/ukraina-es-problemy-integracii-.html>.
2. The Global Innovation Index 2013: The Local Dynamics of Innovation [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/economics/gii/gii_2013.pdf.
3. Онікієнко В. В. Інноваційна політика країн Євросоюзу та СНД: проблеми і практика реалізації / В.В. Онікієнко // Український соціум. – 2006. – № 3. – С. 170-183.
4. Бочарова Н. В. Сучасна стратегія інноваційного розвитку Європейського союзу / Н. В. Бочарова // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). – Том 2. – С. 43-50.
5. Андрощук Г. О. Інноваційна політика Європейського союзу / Г. О. Андрощук, Р. Є. Єннан // Наука та інновації. – 2009. – № 5. – Т. 5. – С. 85-97.
6. Данько Т. В. Розвиток високотехнологічного підприємництва в країнах ЄС / Т. В. Танько // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків : НТУ «ХПІ». – № 12. – С. 71-77.
7. Тараненко І. В. Інноваційні стратегічні ініціативи ЄС / І. В. Тараненко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць: у 3-х т. / ПДТУ. – Маріуполь, 2011. – Т. 1. – С. 72-78.
8. Стойко І. Український ринок інновацій та його перспективи у стратегії «Європа 2020» / І. Стойко, Л. Мельник // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 1 (6). – С. 164-172.
9. Сіденко В. Р. Інноваційна модель розвитку ЄС – від Лісабонської стратегії до «Європи 2020» / В. Р. Сіденко. – Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 113-126.
10. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. – Том 3. – Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. Остаточний варіант (проект від 19.10.2011). – К. : Феникс, 2011. – 76 с.
11. Сизоненко В. О. Євроінтергаційний контекст регулювання інноваційного розвитку: уроки для України / В. О. Сизоненко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2011. – № 3-4. – С. 31-34.
12. Информационный обзор новой рамочной программы Европейского союза по научно-технологическому и инновационному развитию «Горизонт 2020» с 2014 г. [Электронный ресурс]. – Материалы официального сайта Министерства экономического развития Российской Федерации, 2011. – Режим доступа: http://www.ved.gov.ru/files/images/Gorizont_2020.pdf.
13. Обзор международного опыта инновационного развития [Электронный ресурс]. – Электронное издание «Наука и технологии России», 2011. – Режим доступа: http://www.strf.ru/mobile.aspx?C.atologId=223&d_no=39679.